

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Рада молодих учених та спеціалістів

І С Т О Р І О Г Р А Ф І Я

Матеріали Вісімнадцятої наукової конференції
викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Одеса
2023

УДК 300.3+301+930.1; 911.3 (477.74).

Історіосфера. Матеріали Вісімнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. — Одеса : Ун-т Ушинського, 7–8 квітня 2023 р. — 124 с.

*Рекомендовано до друку
рішенням Вченої ради
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

Протокол № 9 від 30 березня 2023 р.

ISBN 966-7965-01-5

© Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

Позиція авторів може не співпадати з думкою редакційної колегії.

Відповідальний редактор —
д. філос. н., проф. **Ю. А. Добролюбська**

Редакційна колегія:

- д. філос. н., проф. **Є. Р. Борінштейн** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **А. О. Добролюбський** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **С. В. Іванова** (Інститут археології НАН України);
д. іст. н., проф. **А. В. Красножон** (Ун-т Ушинського);
к. іст. н., доц. **О. Є. Ліхачова** (Ун-т Ушинського);
д. філос. н., доц. **В. В. Окорокова** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **В. А. Савченко** (Ун-т Ушинського);
д. філос. н., доц. **З. М. Агаманюк** (Ун-т Ушинського);
к. іст. н., доц. **О. М. Присяжнюк** (Ун-т Ушинського).

12. Флоря Б. Н. Отношение украинского казачества к Речи Посполитой во время казацких восстаний 20–30-х гг. XVII века и на начальном этапе Народноосвободительной войны. *Славяноведение*. 2002. № 2. С. 80–101.
13. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. 3-те вид., випр. і доповн. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 616 с.
14. Kroll P. Rada perejasławska w 1654 roku. *Mówią wieki*. 2008. № 9. S. 44–46.
15. Kroll P. Instrukcja na rozmowy z Kozakami uchwalona na konwokacji warszawskiej 1658 roku. *Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków międzynarodowych ze Stolicą Apostolską i Ukrainą* / Pod red. M. Drozdowskitgo, W. Walczaka i K. Wiszowatej-Walczak. Białystok: Instytut badań nad dziedzictwem kulturowym Europy, 2012. S. 263–290.

Голіченко О. В.

Щоденники Семюеля Піпса як історичне джерело

Щоденники англійця Семюеля Піпса, які він вів майже десять років, — помітна віха в історії культури. Вони надають досліднику унікальну можливість вивчати просторові та повсякденні практики XVII століття, складати уявлення про різні аспекти культури та життя [3, с. 544]. На думку перекладача, укладача і коментатора щоденника Олександра Ліверганта, його «щоденники залишилися в історії літератури явищем не менш значним, чим щоденники братів Гонкурів, Зінаїди Гиппіус, Сомерсета Моєма або Ганни Франк» [2, с. 5].

Семюель Піпс — крупний чиновник Адміралтейства, був очевидцем англійської революції XVII століття, Реставрації, воєн з Голландією, сучасником Кромвеля, Карла I, страченого за тиранію, Карла II, за гульню і багаточисельних коханок прозваного «веселим монархом». Але секрет його літературного успіху не в цьому, а в рідкій чарівливості, гостроті погляду, в темпераменті і розумі. Читаючи щоденник Піпса, якось забуваєш, що це унікальне історичне джерело — читання такого роду зазвичай буває серйозним і ваговитим. Піпс, що писав про речі цілком серйозні, а місцями навіть і трагічні, читається на одному диханні.

Син лондонського кравця, Семюель Піпс закінчив столичну школу Святого Павла, а потім коледж Магдаліни в Кембріджі. У 1655 він одружився на п'ятнадцятирічній Елізабет Сен-Мішель, дочці французького біженця-гугенота, який бідував в Англії. Сім'я починала життя в бідності. Піпс вступив на службу в будинок свого далекого родича, впливового військового і політика сера Едварда Монтегю (згодом графа Сендвічського), якому багато в чому зобов'язаний

подальшою кар'єрою. На самому початку правління Карла II Піпс був в 1660 році призначений чиновником королівського флоту, з 1665 він — головний інспектор Продовольчої служби, з 1672 — секретар Адміралтейства, з 1665 — член Королівського наукового суспільства (у 1684–1686 — його президент).

Піпс був вибраний до британського Парламенту, в 1679 переобраний, але по звинуваченню в співучасті в змові, точніше — по наговору ворогів і заздрісників, звільнений і на декілька місяців кинутий в лондонський Тауер. У 1683 він був посланий з місією в Танжер, з 1684 — секретар короля по військово-морських справах, активно сприяв створенню в імперії сучасного флоту при Карлі II, а з 1685 — при Якові II Стюарті. У 1689, після усунення від влади і втечі з країни короля Якова і сходження на престол Вільгельма Оранського, Піпс програв на парламентських виборах, був вимушений піти з високого поста. За підозрою в якобітських симпатіях піддався короткочасним ув'язненням в 1689 і 1690. Відійшов від публічного життя, а в 1700 році покинув Лондон, віддалившись в свій маєток, де через декілька років і помер.

Піпс дружив з Ісаком Ньютоном і Робертом Бойлем, Джоном Драйденом і Крістофером Реном. Він музичив, балувався живописом, складав вірші. Але його головною книгою став «Щоденник», який він вів в 1660–1669 і в якому з властивою йому сумлінністю відтворив як загальні катастрофи (Велику Лондонську чуму – 1665 і знамениту Лондонську пожежу – 1666), битви між народами (Другу англо-голландську війну 1665–1667), політичні колізії і придворні чвари, а також подробиці власного побуту, столу, любовних зв'язків. Піпс перестав вести записи із-за проблем із зором, а диктувати їх сторонній особі не хотів. Його щоденник — по політичних і сімейних міркуваннях — був зашифрований за системою Томаса Шелтона і зберігався незайманим в бібліотеці коледжу Магдаліни до початку XIX ст., коли був розшифрований текстологом Джоном Смітом. Вперше він був виданий у 1825 році [1, с. 48].

«Щоденник» неодноразово перевидавався як в повному, так і скороченому вигляді («Великий» і «Малий Піпс»), перекладався на багато мов. Він став незамінним історичним джерелом і цікавим матеріалом для читання на дозвіллі, яке так любив сам його автор, що був, серед іншого, крупним бібліофілом (його бібліотека також відійшла коледжу Магдаліни). Захопливість щоденника високо оцінив в своєму есе Роберт Люїс Стівенсон, що добре знався на захопливості.

Особисте життя Піпса, його стосунки з дружиною і пригоди на стороні, які в жвавих подробицях також відбиті в «Щоденнику», стали в XX ст. матеріалом для декількох романів, написаних як з погляду

голови сім'ї, так і з позицій його молодого дружини [3, с. 546]. У 2003 по британському телебаченню був показаний багатосерійний фільм «Приватне життя Семюела Піпса».

Витримки з багатотомного твору розбиті на розділи: «Історія», «Побут і вдачі», «Людина». Маленькі главки усередині розділів одна іншої кращі — «Пожежа», «Чума», «При дворі», «Забобони», «Будинок і сусіди», «Гуляння», «Діла сімейні» і так далі. Що цікавіше, визначити неможливо. Описи морських битв, придворні інтриги, сцени чуми і знаменитої лондонської пожежі, державні справи, страсти «царевбивць», що судили Карла I. У кожному епізоді — буквально розсипи скарбів. Десь це може бути цікава деталь, десь — рідкий по витонченості оборот, несподіване спостереження, гостра думка [4].

Скажімо, коли Піпс споглядає єпископів в пишному одянні, він помічає, що «люди в більшості своїй втупилися на них так, немов це були якісь невідомі істоти; мало у кого в очах читалися любов і шанування». Його спостереження про проповідників теж неупереджені — один «ніс дурницю, та ще на поганій латині», інший говорить пихато і влєсливо, а ось церква в Грінвічі всім хороша — «хороша проповідь, відмінна церква і велика кількість красивих жінок» [2, с. 35–36].

Чума 1665 року по своїх масштабах поступається лише «чорній смерті», що охопила в 1348–1349 роках всю Європу. Епідемія почалася в кінці весни в Вестмінстері, досягла свого піку в липні-серпні, взимку 1665–1666-го пішла на спад, проте весною 1666 року спалахнула з новою силою в південно-східних районах країни. У Лондоні розповсюдження хвороби фіксувалося щотижневими зведеннями смертності; всього ж від чуми загинуло близько чверті населення міста. Королівський двір рятувався від епідемії в Оксфорді, Морське відомство — в Грінвічі. Піпс же разом з дружиною перебрався в лондонське передмістя Вулідж, проте постійно навідувався у справах в столицю [2, с. 45–58].

У пожежі 1666 року, в якій, як вважається, вигоріло мало не дві третини Лондона, багато людей, не лише Піпс, угледіли «руку папістів». Пожежа бушувала чотири дні і чотири ночі, згорів практично весь Ситі, одних церков знищено було близько п'ятдесяти, у тому числі і собор Святого Павла. Загинув і будинок в Сейлсбері-корт, недалеко від Фліт-стріт, де народився Піпс. А ось як описує лондонську пожежу Джон Евелін: «Спалах був настільки всеосяжним, народ настільки приголомшений, що із самого початку — вже не знаю, чи впавши у відчай або підкорившись долі, — ніхто не ворухнувся, щоб загасити полум'я, а тому навколо тільки і чулися крики про допомогу та нарікання; люди кидалися по вулицях, точно схиблені, не намагаючись врятувати навіть свої власні пожитки, — настільки велике було заціпеніння, що оволоділо ними» [2, с. 57–63].

Життєлюбність Піпса особливо розповсюджувалася на прекрасну половину людства, його багаточисельні зради затьмарювали сімейне життя. Інколи в спокутування дружині купувався мереживний комір («Дуже радий, що обійдеться він мені не дорожче, хоча про себе подумав, що і це вже не так мало») [2, с. 75], але частіше на дружині сипалися докори в марнотратстві і легковажності.

Увага Піпса до побутових деталей робить щоденник ще більш захоплюючим. Під час чуми він красується в кольоровому шовковому камзолі і новому завитому парику, в розпал лондонської пожежі зариває в землю пармезанський сир, папери і вино — і картинка оживає. Інколи, втім, Піпс висловлюється складом майже епічним: «вони гналися за нами велику частку суботи і весь вчорашній день, ми ж ганебно бігли» [2, с. 87].

Головне, що приголомшує в щоденнику, — наскільки незмінна людська природа. Про те, що він написаний три століття тому, нагадує лише старомодна витонченість стилю. У решті Піпс же як дві краплі води схожий на людей ХХІ століття — в тому сенсі, що він не кращий і не гірший за нас. Він так само ходить на службу, і так же відпочиває — гуляння, розваги і насолода. Збирає бібліотеку, грає в карти, волочить за жінками, мріє стати лицарем, проробляє «в стіні кабінету отвору, щоб бачити, що робиться в спільному залі, не заходячи туди» [2, с. 115], одягається по моді, відчуває себе джентльменом і б'є дружину і прислугу.

Чого стоїть, наприклад, такий пасаж з приводу забутого в кареті згортка з одягом дружини: «Треба визнати, що стежити за згортком було доручено мені, — та все ж в тому, що я не забрав його з карети, винна вона» [2, с. 45]. Або ще один: «Встав, і, вперше за тиждень, поголився; Боже, ще вчора я був потворний як смерть, сьогодні ж немає мене красивіше» [2, с. 55]. Важко сказати, чим більше підкуповує Піпс — дійшністю документаліста або своєю життєлюбністю, але поступово до нього починаєш відчувати симпатію, що загрожує перерости в прихильність.

1. Павлова Т. А. Англия Шекспира и Англия Кромвеля. *Новая и новейшая история*. 1979. № 1. С. 45–72.
2. Пипс С. Домой, ужинать и в постель. Из дневника: Перевод с английского А. Ливерганта. Москва: Текст, 2001. 346 с.
3. Стогова А. В. Городское пространство повседневного общения в Лондоне XVII столетия. *Historia Provinciae — Журнал региональной истории*. 2019. Т. 3. № 2. С. 542–589.
4. Pepys S. *The Diary of Samuel Pepys*. Vol. 1–11. Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 2000. 502 p.